

LO · TCO

BISTÅNDSNÄMND

Kampen för ett bättre liv

Fackföreningsrörelsens historia i Sverige

Innehåll

Vår gemensamma framtid	4
Utgångsläget	7
Organisationsarbetet inleds	8
Arbetsgivarna svarar	8
Den första stora kraftmätningen	11
Återuppbyggnaden	11
De första framstegen	12
Tjänstemännens uppvaknande	12
Mellankrigstiden	12
Facklig konsolidering	14
TCO bildas	15
Efterkrigstiden	15
1970-talet – fackets skördetid	16
Ett nytt millennium	16
2000-talet – en backlash?	16
Internationellt samarbete	18
Gemensamma regler	19

Arbetare vid ett bygge
i Sverige, 1905.

Tillsammans
blir vi starka
och kan
genomföra
förändringar
både lokalt
och globalt.

Vår gemensamma framtid

LO-TCO Biståndsnämnd får ofta frågan vad fackföreningsrörelsen i det rika, välorganiserade Sverige har gemensamt med organisationer i fattiga länder i Afrika, Asien eller Latinamerika.

Med den här broschyren försöker vi ge en del av svaret. Vi gör det genom att ta avstamp i historien.

En del av det som skildras här kan kännas avlägset för oss som lever på 2000-talet.

Men faktum är att de förhållanden som våra förfäder upplevde i Sverige starkt påminner om de som i dag råder i stora delar av världen. Rötterna för våra gemensamma organisationer är alltså gemensamma, våra strävanden och mål likaså.

Även i dagens Sverige påminns vi om att tidigare uppnådda framgångar inte kan tas för givna. Globalisering, ökad rörlighet på arbetsmarknaden och frågan om EU:s tjänstedirektiv har tvingat fram en förnyad debatt om kollektivavtalet och dess värde. Än en gång måste svensk fackföreningsrörelse ta upp kampen och försvara det man för länge sedan uppnått.

För varje dag som går blir det fackliga vardagsarbetet allt mer globalt. Svenska storföretag har tusentals anställda i andra länder runt om i världen. Etableringen av nya företag i andra världsdelar påverkar våra arbeten här hemma och skapar nya kontaktnät.

Därmed blir det allt tydligare att det fackliga arbetet inte kan stanna vid nationsgränsen. Globaliseringen kräver nya fackliga verktyg, inte bara för att visa internationell solidaritet utan också för att påverka arbetslivet på hemmaplan.

Under senare år har flera sådana verktyg tagits fram. Det handlar om internationella konventioner, mer eller mindre förpliktande utfästelser från företagen, globala avtal mellan parterna och certifieringsbevis för goda arbetsvillkor och socialt ansvarstagande.

Ett annat verktyg i facket's globala verk-

tygslåda är det utvecklingssamarbete som bedrivs genom LO-TCO Biståndsnämnd. LO, TCO och deras medlemsförbund har alltid stått för internationell solidaritet och har under årtionden satsat betydande resurser på att stödja och bygga upp demokratiska och oberoende fackföreningar i utvecklingsländerna.

Men det handlar inte bara om att föra vidare svenska erfarenheter, utan också om att ta tillvara andras. Det är därför vi talar om utvecklingssamarbete. Tillsammans blir vi starka och kan genomföra förändringar både lokalt och globalt.

Vår förhoppning är att denna broschyr ska bidra till att vi och våra kolleger i andra länder får ökad kunskap om varandra. Och att vi därmed får bättre möjligheter att bygga upp ett fruktbart samarbete, baserat på ömsesidig förståelse och respekt.

Tegelbruk i Pakistan på 2000-talet. Tungt arbete, långa arbetstider och lite att säga till om. Situationen påminner om hur arbetare i Sverige hade det vid förra sekelskiftet.

FOTO: JAN-ERIC NORLING

Bilderna, från vänster till höger.

1. Kö till brödutdelning.
2. Trångboddheten var stor kring sekelskiftet och i arbetarfamiljerna fanns ofta mellan åtta och tio barn.
3. Över en miljon människor emigrerade från Sverige till USA mellan åren 1850 och 1921.

4. Mackmyra Sulfit var en massafabrik. I anslutning till den fanns arbetarbostäder. Mackmyra blev rikskänt år 1906, när en konflikt mellan arbetarna som ville bilda en fackförening och företaget ledde till bråk och vräkningar av ett flertal familjer.

Fackföreningsrörelsens historia i Sverige

Utgångsläget

Under 1800-talet var Sverige främst ett jordbruksland. Mot slutet av seklet sköt industrialiseringen fart. Arbetskraft rekryterades bland de fattiga i städerna, bland de många jordlösa på landsbygden och bland hantverkare som blivit arbetslösa när maskinerna tagit över.

Produktionsförhållandena ändrades snabbt, men levnads- och arbetsvillkoren förbättrades inte.

Legostadgan gav arbetsgivaren oinskränkt makt över dem som var egendomslösa. Statarsystemet innebar bland annat att lön utbetalades dels i pengar, dels in natura – ofta i form av brännvin. De som både var arbetslösa och saknade egendom betraktades som lösdrivare och kunde sättas in tvångsarbete eller fängelse.

Barnarbete står i dag högt upp på den internationella fackföreningsrörelsens dagordning. I Sverige förbjöds barnarbete före 12 års ålder redan 1846. Ändå förekom det fram till 1914.

I mitten av 1870-talet var ungefär en fjärdedel av arbetarna kvinnor. De arbetade

främst inom textilindustrin, men fanns även i gruvor och på byggarbetsplatser. Bostäderna var dåliga och trånga. I arbetarfamiljerna fanns ofta åtta-tio barn. Löss och annan ohyra, dåliga kläder och undernäring gjorde att sjukdomar var mycket vanliga. Stockholm betraktades som en av Europas fattigaste och smutsigaste städer. Medellivslängden för dem som föddes runt 1850 var knappt 45 år. Men de som klarade de första fem åren kunde väntas leva i 60 år.

Arbetstiden var oreglerad och mycket lång. Industrier som drevs dygnet runt tillämpade tolvtimmarsskift utan raster. Lönen var inte högre än att arbetarna klarade livhanken. Allt därutöver ansågs bara leda till lättja och omoral. Att det fanns överskott på arbetskraft gjorde att den som begärde minst fick jobbet, ofta till rena svältlönen.

I det här läget tappade många tron på en framtid i Sverige och utvandrade. Mellan 1850 och 1914 lämnade drygt en miljon människor landet. Det var mellan 20 och 25 procent av hela befolkningen. Många var unga och ogifta. För de flesta var målet USA.

ÅR FÖR ÅR

1846

Barnarbete före 12 års ålder förbjöds officiellt.

1881

De första fackföreningarna bildas.

1884

Typografiska föreningen sätter upp den första arbetslöshetskassan.

1887

Svenska Bankmannaföreningen bildas.

1889

Fackföreningarna bildar det socialdemokratiska arbetarpartiet (SAP).

1898

Landsorganisationen (LO) bildas.

1901

Lag om ersättning vid olycksfall i arbetet.

1902

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges verkstadsförening (VF) bildas. Politisk strejk för allmän rösträtt.

1905

Det första verkstadsavtalet träffas mellan LO och VF. Föreningsrätten har blivit slutgiltigt godkänd.

Det nybildade LO:s viktigaste krav var organisations- och mötesfrihet, åtta timmars arbetsdag och allmän rösträtt för män.

Organisationsarbetet inleds

De som blev kvar i landet började söka andra sätt att bekämpa eländet. Inspiration kom från andra europeiska länder där arbetarna hade börjat organisera sig. I Sverige såg de första fackföreningarna dagens ljus i början av 1880-talet. Snickeriarbetare, plåtslagare, litografer, målare och gjutare var bland pionjärerna.

Strejker var det enda sätt man hade att protestera mot svältlön och outhärdliga arbetsförhållanden. Oftast utbröt strejkerna spontant, de saknade samordning och slogs lätt ner av arbetsgivare och myndigheter. De som pekades ut som ansvariga fick långvariga fängelsestraff. De strejkande ersattes med strejkbrytare, ibland från andra länder.

Också arbetarnas nybildade organisationer motarbetades. De som organiserade sig hotades med avsked och vräkning – ett nog så effektivt vapen i det kalla Sverige.

Men trots allt var behovet av att försvara sig mot utsugningen starkare än rädslan för repressalier. Fackföreningarna började samarbeta. 1883 bildades embryot till en lands-

organisation. Sex år senare bildade fackföreningarna i Sverige det socialdemokratiska arbetarpartiet (SAP). Under denna tid deltog också svenska fackföreningar i bildandet av fackliga yrkesinternationaler.

Den fackliga centralorganisationen LO föddes 1898. 268 ombud för 24 fackförbund, 13 fristående fackföreningar och 19 lokala organisationer samlades i Stockholm den 5 augusti 1898. Tre dagar senare hade de bildat en landsomfattande sammanslutning för Sveriges arbetare.

Det nybildade LO:s viktigaste krav var organisations- och mötesfrihet, åtta timmars arbetsdag och allmän rösträtt för män. Kraven väckte snabbt uppslutning och LO började växa. År 1900 hade organisationen 45 000 medlemmar.

Nu, mer än 100 år senare, har LO 2,1 miljoner medlemmar – och det i ett land med en befolkning på 9 miljoner invånare.

Arbetsgivarna svarar

Utvecklingen runt förra sekelskiftet oroade makthavarna. En särskild lag för att skydda

*Första maj-demonstration
i Stockholm, 1910.*

strejkbrytarna – eller ”de arbetsvilliga” som de kallades – kom 1899. Arbetsgivarna började organisera sig för att möta den växande arbetarrörelsen.

1902 bildades både Svenska arbetsgivarföreningen (SAF) och Sveriges verkstadsförening (VF). De drev en hård linje mot fackföreningarnas kamp för högre löner och rätt att organisera sig. Strejkerna var många i början av seklet.

Ett genombrott skedde 1905. Efter att 17 500 arbetare vid 101 verkstäder hade strejkat i fem och en halv månader kunde LO och VF träffa det första verkstadsavtalet. Avtalet omfattade arbetare inom flera förbundsområden. Det innehöll en förhandlingsordning som skulle bli normgivande för framtiden och innebar framför allt att föreningsrätten slutligen hade godkänts.

Denna framgång hindrade inte att både fackföreningarna och dess medlemmar motarbetades även i fortsättningen. På många håll sattes strejkbrytare och militär in. Arbetarna dömdes till långa fängelsestraff efter oroligheterna.

Norra Bantorget i Stockholm under storstrejken 1909. Strejken bröt ut när SAF ville ha lönesänkningar och 80 000 arbetare inom textil-, sågverks- och pappersmasseindustrin blev lockoutade. Det fick LO att svara med en generalstrejk. Endast sjukvård och andra viktiga funktioner undantogs.

När strejken inleddes hade LO 162 000 medlemmar. Två år senare fanns knappt 80 000 kvar.

Den första stora kraftmätningen

Fackföreningarnas krav på bättre arbetsvillkor bemöttes av arbetsgivarna med motkrav på sänkta löner och längre arbetstider. Motsättningarna kulminerade 1909. Av olika uttalanden framgick det att arbetsgivarnas avsikt var att driva fram en storkonflikt för att slå sönder den fackliga rörelsen.

Efter fruktlösa förhandlingar och en rad småkonflikter utbröt en storstrejk i augusti. Strejken blev nästan total. Som mest berördes nästan 300 000 arbetare. Trots att både LO och förbunden hade strejkkassor – och att man dessutom fick omfattande stöd från organisationer i andra länder – kunde bara de allra fattigaste få hjälp.

Strejken blev en svidande förlust för arbetarna. Den avblåstes den 1 december utan att man fått något avtal. Många arbetare vräktes och svartlistades. Tusentals lämnade fackföreningarna i besvikelse över misslyckandet.

När strejken inleddes hade LO 162 000 medlemmar. Två år senare fanns knappt 80 000 kvar.

Återuppbyggnaden

Ganska snart påbörjades arbetet för att bygga upp organisationerna igen. Vid kongressen 1912 beslutade LO satsa på färre men starkare industriförbund.

Arbetarrörelsen insåg också att det var nödvändigt att utbilda medlemmarna. Den första folkhögskolan hade startat 1906. 1912 startade LO en egen utbildning för fackliga funktionärer. Det skedde i form av studiecirklar. Förutom ämneskunskap gav utbildningen träning i demokratiska arbetsmetoder.

Ansträngningarna gav resultat. 1917 hade LO-förbundens medlemsantal vuxit till 186 000 och ökningen fortsatte.

Sverige deltog inte i första världskriget, men drabbades ändå av svält och nöd. Många strejker utbröt, men de varade inte länge. På flera platser hölls demonstrationer, ibland urartade de till våldsamma kravaller. 1918 var läget så allvarligt att basfödan, potatis, ransonerades. Folkhälsan försämrades och antalet dödsfall i difteri och influensa ökade kraftigt.

1909

300 000 arbetare deltar i den första storstrejken. Allmän rösträtt för män införs.

1912

LO startar egen utbildning av fackliga funktionärer.

1913

Lag om allmän folkpension.

1916

Sveriges privatanställdas pensionskassa bildas.

1919

Allmän rösträtt införs i Sverige när kvinnor får rösträtt.

1920

Åtta timmars arbetsdag för industriarbetare.

1921

Dödsstraffet avskaffas.

1926

Den gamla legostadgan upphävs.

1928

Lag om kollektivavtal med fredsplikt drivs igenom under fackliga protester.

1929

Tjänstemannaförbunden bestämmer sig för att samverka.

1931

De privatanställda tjänstemännen bildar De anställdas centralorganisation (Daco). Fem personer skjuts ihjäl när den liberala regeringen sätter in militär för att skingra en demonstration i Ådalen.

1932

Socialdemokraterna vinner valet och blir kvar i regeringsställning i 44 år.

1934

Lag om arbetslöshetsförsäkring

1936

Tjänstemännen får samma för enings- och förhandlingsrätt som arbetarna.

1937

Stats- och kommunalanställda tjänstemän bildar Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

Åtta timmars arbetsdag infördes 1920, men enbart för industriarbetare.

De första framstegen

Organisationerna växte och kraven på förändringar i samhället blev allt starkare. I valet 1917 led det styrande högerpartiet ett stort nederlag. Med nyvunnen och ökande styrka kunde arbetarrörelsen ta itu med två ännu olösta frågor: åtta timmars arbetsdag och allmän rösträtt.

Männen hade fått rösträtt 1909. 1919 genomdrevs allmän rösträtt också för kvinnor. Det första riksdagsvalet med allmän rösträtt för både män och kvinnor hölls 1921. Åtta timmars arbetsdag infördes 1920, men enbart för industriarbetare.

Ekonomiskt blev efterkrigstiden en period med tillbakagång. 1921 steg arbetslösheten bland organiserade arbetare från 15 till 33 procent. Den fackliga verksamheten koncentrerades till att försvara det man uppnått.

Tjänstemännens uppvaknande

Arbetslösheten drabbade även kontorspersonal, statsanställda och banktjänstemän. Det ledde till att tjänstemännen nu började ombilda sina så kallade intresseföreningar, som stått nära arbetsgivaren, till riktiga fackföreningar och söka samverka med varandra.

Det var främst fyra problem som drev fram ett närmande mellan tjänstemanna-

föreningarna: arbetslöshet, sjunkande reallöner, urholkad social trygghet och svårigheten att få ett avtal om förhandlingsrätt. Den officiella tjänstemannarörelsens födelse dateras till den 6 oktober 1929. Då möttes ombud för 13 tjänstemannaorganisationer i Stockholm och drog upp riktlinjerna för skapandet av en kommande centralorganisation, vars främsta uppgift skulle vara att förverkliga förhandlingsrätten.

Mellankrigstiden

Den internationella ekonomiska krisen i slutet av 1920-talet drabbade Sverige hårt. I början av 1930-talet lamslogs stora delar av industrin. Vissa orter slogs ut helt. Värst drabbades sågverken och dess anställda. 65 procent av de organiserade sågverksarbetarna var arbetslösa. De som hade arbete fick slita för svältlön.

1931 blockerade arbetarna en fabrik i Lunde vid Ådalen i protest mot att den skulle läggas ner. Strejkbrytare sattes in och den liberala regeringen skickade dit militär. Situationen var mycket spänd och vid en fredlig demonstration beordrades soldaterna ge eld. Fyra demonstranter och en ung kvinna som stått och tittat på dödades. Dödsskotten utlöste enorma protester och demonstrationer över hela landet.

Begravningen av dem som sköts till döds i Ådalen 1931. Händelsen ledde till enorma protester i hela landet.

1938

LO och SAF träffar i Saltsjöbaden avtal om spelreglerna på arbetsmarknaden. Saltsjöbadsandan föds. Lag om två veckors semester.

1941

LO-kongressen beslutar att förbundens lönepolitik ska samordnas av LO.

1944

Daco och TCO slås ihop till en organisation under namnet TCO.

1945

125 000 metallarbetare strejkar i fem månader. Statarsystemet upphävs.

1946

Centralt avtal om partssammansatta företagsråd i industrin.

1947

Sveriges akademikers centralorganisation (Saco) bildas.

1951

Lag om tre veckors semester.

1952

LO och SAF för samordnade förhandlingar för första gången.

1955

Lag om allmän sjukförsäkring.

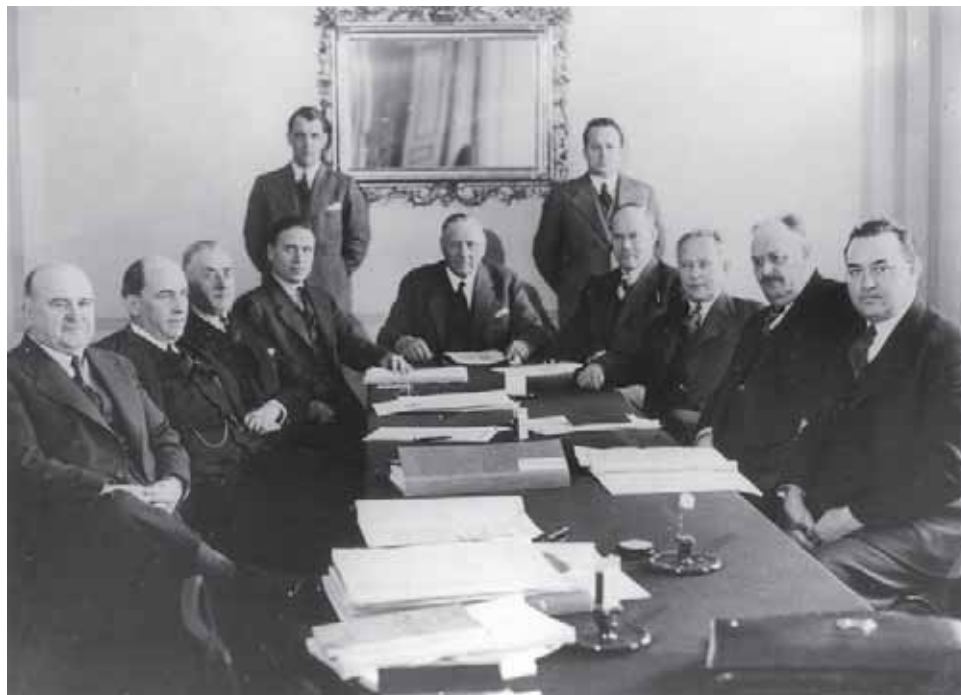
1938 slöt LO och SAF ett banbrytande avtal – Saltsjöbadsavtalet – som definierade spelreglerna på arbetsmarknaden.

Facklig konsolidering

Arbetarna lyckades via sina organisationer kanalisera sin ilska i politisk handling. Efter valet 1932 kunde socialdemokraterna bilda regering. Det skulle visa sig att detta var bör-

jan på ett 44 år långt obrutet maktinnehav.

För fackföreningsrörelsen var maktskiftet av stor betydelse. Arbetsgivarna hade nu förlorat en stor del av sitt övertag. Statens möjligheter att ingripa för att skapa ordning

Efter förhandlingar i stockholmsförorten Saltsjöbaden slöt LO och SAF 1938 ett banbrytande avtal som definierade spelreglerna på arbetsmarknaden – det så kallade Saltsjöbadsavtalet.

på arbetsmarknaden började diskuteras. LO ville dock inte ha någon lagstiftning. Man hade sett vad högerns tidigare försök med ”sammhällsskyddande lagar” hade inneburit. Inte heller arbetsgivarna, som nu mötte en starkare politisk arbetarrörelse, var intresserade av sådana lagar.

Efter förhandlingar i Stockholmsförorten Saltsjöbaden slöt LO och SAF 1938 ett banbrytande avtal som definierade spelreglerna på arbetsmarknaden – det så kallade Saltsjöbadsavtalet. Där fastslogs organisations- och förhandlingsrätten definitivt. I fortsättningen skulle lönefrågorna regleras mellan parterna utan ingripande från staten. Det samförståndsklimat som sedan för lång tid kom att dominera umgänget mellan parterna brukar kallas för Saltsjöbadsandan.

TCO bildas

Under 1930-talet växte också tjänstemännens fackliga organisationer sig starkare. 1931 bildade de privatanställda tjänstemannaförbunden sin första centralorganisation – De anställdas centralorganisation (Daco). Den hade 20 000 medlemmar bland grupper som LO inte nådde. Daco var alltså ingen konkurrent och välkomnades av LO som ett värdefullt tillskott till den fackliga rörelsen.

Efter ett riksdagsbeslut 1936 fick tjänstemännen samma fackliga fri- och rättigheter som arbetarna. Tidigare hade arbetsgivarna vägrat att förhandla med tjänstemännen.

1937 bildades en centralorganisation för stats- och kommunalanställda tjänstemän

under namnet Tjänstemännens centralorganisation (TCO).

1944 slogs denna organisation ihop med Daco under det gemensamma namnet TCO. Det nya TCO hade då 175 000 medlemmar. Organisationen växte snabbt till både numerär och inflytande.

TCO, som i början av 2000-talet har 1,3 miljoner medlemmar, har kallats världens starkaste tjänstemannarörelse. Totalt sett är ungefär 80 procent av Sveriges arbetare och tjänstemän fackligt anslutna.

Efterkrigstiden

Många fruktade att även det andra världskriget skulle följas av depression och hög arbetslöshet. Men tvärtom farhågorna började svensk industri blomstra. 1950- och 60-talen var två gyllene decennier med så gott som full sysselsättning i industrin, en stark tillväxt av den offentliga sektorn och ett successivt uppbyggande av välfärdsstaten. Utbildningssystemet byggdes ut, sociala reformer som pension och sjukförsäkring genomfördes, arbetstiden förkortades, semesterrätten förlängdes och så vidare.

Detta skedde dels genom framsteg vid förhandlingsbordet, dels genom lagstiftning, där framför allt LO stod nära den styrande socialdemokratiska regeringen. LO och SAF förde samordnade förhandlingar. Konflikterna var få, ”Saltsjöbadsandan” levde.

Ytterligare en facklig milstolpe uppnåddes 1966 då de offentliganställda fick förhandlingsrätt.

1957

Lag om 45 timmars arbetsvecka.

1959

Lag om allmän tjänstepension.

1963

Lag om fyra veckors semester. LO-SAF-avtal om grupplivförsäkring.

1964

LO-SAF-avtal om avgångsvederlag och permitteringslön.

1966

Offentliganställda får full förhandlings- och strejkrätt.

1969

Gruvarbetarstrejk i Malmfälten. LO-SAF-avtal om 42,5-timmars arbetsvecka.

1971

Lagstadgade pensionsåldern för arbetare sänkts till 65 år.

1972

Lag om facklig representation i bolagsstyrelser. LO-SAF-avtal om kollektiv sjukförsäkring.

1973

Lag om 40 timmars arbetsvecka. LO-SAF-avtal om särskild tilläggspension.

1974

Lag om anställningsskydd.
Lag om facklig förtroendemannaställning.
LO-SAF-avtal om yrkesskade-försäkring.

1977

Lag om medbestämmande i arbetslivet.

1978

Lag om fem veckors semester.
Ny arbetsmiljölag.

1980

Storlockout. 575 000 löntagare utestängs från sina arbetsplatser. 115 000 strejkar.

1984

Löntagarfonder införs.

1990

Lag om ytterligare två semesterdagar.

1991

Sjukersättningen sänks till 75 procent.

1993

En karensdag införs i sjukförsäkringen.
De två extra semesterdagarna avskaffas.
Löntagarfonderna avskaffas.

1998

Sjukersättningen höjs åter till 80 procent.

1970-talet – facket skördetid

1970-talet har kallats fackets skördetid, men det innebar samtidigt att motsättningarna mellan fackföreningarna och arbetsgivarna åter kom i dagen. Tendensen att allt fler frågor löstes via lag i stället för avtal förstärktes. Nya lagar om anställningsskydd och medinflytande för de anställda antogs av Sveriges riksdag.

I löneförhandlingarna blev framför allt tjänstemannaorganisationerna mer militanta. Med hjälp av konflikt eller hot om konflikt lyckades fackföreningarna i mitten av 1970-talet genomdriva stora löneökningar. Arbetsgivarna hävdade att det svenska näringslivets konkurrenskraft urholkades.

SAF började därefter bjuda allt hårdare motstånd mot de fackliga kraven. En kraftmätning ägde rum 1980 då 575 000 löntagare i både privat och offentlig tjänst lockoutades från sina arbetsplatser. Ytterligare 115 000 strejkade.

Denna storkonflikt utgjorde också början till slutet för perioden av centralt samordnade löneförhandlingar. Allt mer förhandlingsarbete har sedan dess decentraliserats till förbunden och ut till arbetsplatserna.

Ett nytt millennium

Hundra år efter att de första fackföreningarna bildades har facket erövrat en självklar plats i det svenska samhället. I kristider, som i början av 1990-talet, ägnade man kraft åt att försvara uppnådda segrar, exempelvis

ersättningsnivåer i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringarna. I tider av tillväxt försökte man flytta fram positionerna ytterligare.

Samtidigt blev diskussionen om de egna arbetsformerna och fackets roll allt viktigare. Att vara med i facket var inte längre lika självklart för de unga som tidigare. Nya metoder att locka ungdomen blev en facklig ödesfråga.

Dessutom diskuterades hur den tilltagande individualismen skulle finna utrymme inom facket. Hur tillmötesgår man krav från allt självständigare medlemmar inom ramen för den kollektiva idén?

Detta är kanske inte en relevant frågeställning i ett utvecklingsland där facket ännu slås för sin existens. Men det kan ändå tjäna som en illustration till att det ständigt finns nya frågor att tackla – även för en mogen fackföreningsrörelse.

2000-talet – en backlash?

Men strax efter att 1900-talet övergått i 2000-tal fick denna mogna fackföreningsrörelse en oväntad och ovälkommen påminnelse om att gårdagens segrar inte är för evigt vunna. Hundra år efter att föreningsrätten godkänts tvingades facket i Sverige in i en förnyad kamp för kollektivavtal och konflikträtt – rättigheter som man alltså sedan länge hade uppnått.

Skälet till denna försvarskamp var ett förslag till nytt tjänstedirektiv inom Europeiska Unionen. Tanken med förslaget var att underlätta för tjänsteföretag att verka i alla EU-länder och att därmed främja rör-

Städstrejken 1974-75 berodde på missnöje med arbetsgivaren, det multinationella bolaget ASAB, som erbjöd ett tungt arbete till låg lön och med dåliga arbetstider. Strejken började i Borlänge och spreds sedan till Malmfälten, Skövde och Umeå. Solidariteten med städerskorna var stor i landet, många samlade in pengar och ordnade stödaktioner.

1999

Lag mot etnisk diskriminering i arbetslivet.

Lag om förbud mot diskriminering av personer med funktionshinder.

Lag om förbud mot diskriminering i arbetslivet på grund av sexuell läggning.

2006

Europeiska Unionen antar ett tjänstedirektiv som innebär att arbetsmarknaden för tjänster öppnas mellan EU-länderna, men att kollektivavtal och arbetsrätt i det land där tjänsten utförs ska gälla.

2007

Nya regler för arbetslöshetsförsäkringen införs. Ersättningen sänks och försäkringen blir dyrare. Förändringen är första ledet i en stor omläggning av arbetsmarknadspolitiken som den nya borgerliga regeringen aviserat. En direkt effekt är att flera hundra tusen människor lämnar a-kassan.

ligheten av arbetskraft. Det uppstod dock snabbt en konflikt om vilka villkor som ska gälla för den arbetskraft som tillfälligt arbetar i ett annat land.

Det fall som fick symbolisera denna fråga ägde rum 2004 i den svenska staden Vaxholm, där ett lettiskt byggnadsföretag anlätats för att bygga en skola. Det svenska facket krävde kollektivavtal för de lettiska arbetarna. När man inte kom överens med företaget försattes bygget i blockad. Företaget ansåg att blockaden var olaglig och stämde facket.

Den svenska arbetsdomstolen godkände stridsåtgärden, men vände sig ändå till EU:s domstol i Luxemburg för att få ett klarläggande om den också är tillåten enligt EU-rätten. Fallet ledde till en häftig debatt.

I maj 2007 meddelade generaladvokaten i EU:s domstol att blockaden inte står i strid med EU:s regler. Så även om utslaget gick fackets väg blev fallet en tydlig illustration till att den fackliga kampen inte är över, utan att den ständigt måste föras.

Internationellt samarbete

Fackföreningsrörelsen har alltid varit internationell. Redan under storstrejken 1909 tog LO emot stöd från fackliga organisationer runt om i världen. Inom svensk fackföreningsrörelse har de internationella frågorna och samarbetet med organisationer i andra länder hela tiden utvecklats.

Solidaritet och fackligt utvecklingssamarbete är alltså av gammalt datum. LO-TCO Biståndsnämnd fick sin nuvarande form 1989. I denna organisation bedriver

LO, TCO och deras förbund utvecklingssamarbete med målet att bygga upp demokratiska och oberoende fackliga organisationer i Latinamerika, Asien, Afrika samt i Central- och Östeuropa.

Av egen erfarenhet vet vi att bara om de anställda själva organiserar sig i starka fackföreningar kan deras villkor förbättras. De fackliga utvecklingsprojekten handlar därför oftast om grundläggande medlemsutbildning. Projekten stöds till stor del av Sida – den statliga myndigheten för internationellt utvecklingssamarbete. Det krävs dock alltid en egeninsats från de svenska fackliga organisationerna.

Men det fackliga utvecklingssamarbetet är inte den enda formen av internationellt arbete, långt därifrån. I takt med den ökande globaliseringen av världsekonomin har också annat fackligt samarbete ökat och tagit sig nya former. Det bedrivs nu såväl mellan grupper av anställda i samma koncern som mellan nationella fackföreningar i olika delar av världen och i deras konfederationer. Ett viktigt forum är de europeiska företagsråden (EWC), som bygger på ett EU-direktiv om regler för samverkan mellan företagsledning och anställda i flernationella koncerner. Vissa företag låter även personalrepresentanter från länder utanför Europa delta.

Dessutom har allt fler aktörer utanför arbetsmarknaden börjat engagera sig och ställa krav på anständiga arbetsvillkor. Det gäller allt från FN-chefen till den enskilde konsumenten.

Här är några exempel på innehållet i den

Fackligt möte i Kenya.

internationella verktygslåda som fackliga organisationer i dag kan använda sig av:

■ ILO-konventioner

FN-organet ILO, som består av företrädare för arbetsgivare, fackföreningar och regeringar, har antagit en mängd konventioner om förhållandena i arbetslivet. Medlemsländerna är skyldiga att följa de konventioner som de ratificerat. ILO saknar dock sanktionsmöjligheter.

■ Globala avtal

Globala avtal sluts mellan ett multinationellt företag och ett globalt fack (branschvisa globala fackliga organisa-

tioner). De innehåller minimiregler för arbetsvillkor inom koncernen och bland dess leverantörer.

■ SA 8000-certifiering

Företagen förbinder sig att följa vissa definierade krav vad gäller sociala villkor på arbetsplatsen. Om kraven inte efterlevs förlorar företaget sitt certifikat, vilket allvarligt kan skada dess varumärke.

■ OECD:s riktlinjer för multinationella företag

Industriländernas ekonomiska samarbetsorganisation har antagit en rad frivilliga riktlinjer för hur multinationella företag ska uppföra sig.

■ Andra uppförandekoder/policies

Flera frivilligorganisationer har tagit fram modellkoder för företag inom olika branscher, till exempel Rena Kläder (Clean Clothes Campaign). Ett annat exempel är Rättvisemärkt som är en etisk och social märkning med fokus på mänskliga rättigheter.

■ Konsumentmakt

Att uppmärksamma konsumenterna på missförhållanden i företagen kan vara ett verksamt vapen för bättre arbetsvillkor. Konsumenter som ställer krav är en maktfaktor.

Gemensamma regler

De fackliga organisationerna i Sverige har satt upp flera mål för vad man vill uppnå med sitt internationella engagemang. Bland annat vill man verka för internationellt bindande regler vid internationella kapitalrörelser och ekonomiska sanktioner mot dem som exploaterar arbetare. Man ska också verka för enhetliga europeiska regler för arbetstagarnas inflytande och att arbetsvillkor och kollektivavtal i landet där arbetet utförs ska gälla när arbetskraft flyttar över landgränserna.

Text: Bengt Rolfer, Kerstin Wallin
Foto: Arbetarrörelsens arkiv där ej annat anges.
Grafisk form: Eva Vaihininen / press art
Tryck: Elanders Tofters, 2007
Skriften är framtagen med stöd av Sida. Sida svarar ej för innehållet.

Vad har fackföreningsrörelsen i det rika, välorganiserade Sverige gemensamt med organisationer i fattiga länder i Afrika, Asien eller Latinamerika?

Den här broschyren försöker ge en del av svaret, genom att ta avstamp i den svenska fackföreningsrörelsens historia. De svåra förhållanden som rådde i Sverige för hundra år sedan påminner på många sätt om de förhållanden som i dag råder på arbetsplatser i stora delar av världen.

Den svenska fackföreningsrörelsen har sedan 1880-talet fört en hård kamp för ett bättre liv för sina medlemmar. Resultaten har kommit steg för steg och redovisas här år från år. Av egen erfarenhet vet vi att bara om de anställda själva organiserar sig i starka fackföreningar kan deras villkor förbättras.

www.lotcobistand.org

